Ο Σμίθ αναλύοντας την εποχή του πιστεύει πως ο άνθρωπος δεν είναι δυνατόν να παράγει όλα τα αναγκαία μέσα διαβίωσης μόνος του όπως συνέβαινε στις πρωτόγονες κοινωνίες. Μπορεί μόνο να παράγει ένα μέρος αυτών των αγαθών ενώ το άλλο που είναι και το μεγαλύτερο είναι υποχρεωμένος να το προμηθεύεται από άλλους παραγωγούς μέσω των μηχανισμών της ελεύθερης αγοράς. Θα πρέπει να ανταλλάσσει ένα μέρος της παραγωγής του με εμπορεύματα που παράγουν οι άλλοι αλλά σε ποια αναλογία θα γίνει αυτό εφικτό. Αυτό είναι εκείνο που τον απασχολεί ιδιαίτερα και από τις προσπάθειες που κατέβαλε για την επίλυση του προβλήματος προέκυψε η θεωρία της Αξίας και της Ανταλλαγής η οποία δίνει και την λύση κατά τον Σμίθ.

Όπως και ο Αριστοτέλης ο Σμίθ πιστεύει ότι η Αξία ενός αγαθού υποδιαιρείται σε αξία χρήσης ανάλογα με τη χρησιμότητα του για τον κάτοχο του και την αξία ανταλλαγής δηλαδή την ικανότητα και δύναμη που έχει αυτό το αγαθό για αγορά άλλων αγαθών. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι όσο υψηλότερη είναι η αξία χρήσης τόσο μεγαλύτερη είναι και η αξία ανταλλαγής. Γράφει ο Σμίθ: «τα πράγματα τα οποία έχουν τη μέγιστη αξία χρήσεως συχνά έχουν μικρή ανταλλακτική αξία ή δεν έχουν καθόλου και αντίθετα. Τίποτα δεν είναι χρησιμότερο από το νερό αλλά δεν αγοράζει σχεδόν τίποτα. .. ένα διαμάντι αντίθετα, σχεδόν δεν έχει αξία χρήσεως αλλά σε αντάλλαγμα του μπορεί συχνά να αποκτηθεί μια πολύ μεγάλη ποσότητα άλλων αγαθών» [2]. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι το διαμάντι μπορεί να μη εσωκλείει αντικειμενική χρησιμότητα αλλά μπορεί να προσφέρει υποκειμενική ικανοποίηση και γόητρο στον κάτοχο.

Αυτό αποκλήθηκε και Παράδοξο της Αξίας το οποίο αργότερα η Σχολή της Οριακής χρησιμότητας θα αποπειραθεί να ερμηνεύσει. Και κατά τον Σμίθ όμως η αφθονία και η σπάνις μπορεί να θεωρηθεί ότι βρίσκονται πίσω από την ερμηνεία του φαινομένου.

Κάθε πράγμα που απαιτεί εργασία για να παραχθεί περιέχει αξία. Συνεπώς η πηγή της αξίας είναι η ποσότητα εργασίας που εσωτερικεύει. Μάλιστα όχι οποιασδήποτε μορφής εργασίας αλλά την παραγωγική μορφή εργασίας. Ως τέτοια θεωρεί ο Σμίθ εκείνη την εργασία που αντικειμενοποιείται στα υλικά αγαθά. Η εργασία με άλλα λόγια παράγει αγαθά που είναι χρήσιμα για τον άνθρωπο.

Από την άλλη μεριά το καλύτερο μέτρο για την ανταλλακτική αξία είναι για τον Σμίθ η ποσότητα εργασίας που μπορεί να αποκτήσει ανταλλάσσοντας ένα αγαθό με ένα άλλο και την ποσότητα εργασίας που περιέχεται στο αποκτηθέν αγαθό. « η αξία ενός αγαθού για το πρόσωπο που το κατέχει και που σκοπεύει να μη το καταναλώσει ή να το χρησιμοποιήσει το

ίδιο αλλά να το ανταλλάξει με άλλα αγαθά είναι ίση προς την ποσότητα εργασίας που του δίνει τη δυνατότητα να αγοράσει ή να αποκτήσει» [3] .

Ο Σμίθ θεωρεί την εργασία ως το άριστο μέτρο της ανταλλακτικής αξίας γιατί η εργασία δεν μεταβάλλεται μέσα στο χρόνο και στο χώρο, όπως συμβαίνει με άλλα αγαθά. Για κάθε εργάτη σε κάθε εποχή και σε κάθε τόπο ίσες ποσότητες εργασίας έχουν την ίδια αξία.

Η εργασία είναι ένα μέτρο που ανταλλάσσεται με ποσότητα άλλης εργασίας. Αυτό είναι μάλλον μια ταυτολογία την εντόπισε αργότερο ο Ρικάρντο και επέλυσε ο Μαρξ.

Ο Σμίθ φαίνεται πως δεν μπορεί να δεχθεί χωρίς σκεπτικισμό αυτόν το ισχυρισμό γιατί ως μέτρο της ανταλλακτικής αξίας χρησιμοποιεί και ένα άλλο αγαθό που το θεωρεί πιο σταθερό από την εργασία σε κάθε τόπο και χρόνο. Αντί της εργασίας ως μέτρο της ανταλλακτικής αξίας θα χρησιμοποιήσει την ποσότητα των σιτηρών που αποκτά κάποιος ανταλλάσσοντας ένα αγαθό. Τα σιτηρά αποτελούν το αναγκαίο μέσο διαβίωσης των εργατών και άρα με ίσες ποσότητες σιτηρών ανταλλάσσονται ίσες ποσότητες εργασίας.

Για τον Άνταμ Σμίθ ανταλλάσσονται στην αγορά ποσότητες εργασίας που εκφράζονται στα προϊόντα. Σε ποια αναλογία όμως ανταλλάσσονται αυτά τα προϊόντα; Ο Σμιθ απάντησε ότι «η αναλογία θα πρέπει να είναι τέτοια ώστε να αποκτιέται τόση αξία από το αγαθό που λαμβάνεται όσο είναι το κόστος του αγαθού που δίνεται» [4] .

Το κόστος παραγωγής συνίσταται όχι μόνο από την εργασία που είναι δαπανώμενη, όπως αυτό ίσχυε στις πρωτόγονες κοινωνίες αλλά και από το σχηματοποιηθέν κεφάλαιο και από τη γη που χρησιμοποιήθηκε. Από τα τρία αυτά συστατικά προκύπτει ο μισθός του εργάτη, το κέρδος του κεφαλαιούχου και η γαιοπρόσοδος του γαιοκτήμονα, ο οποίος κατά τον Σμιθ επιθυμεί να θερίζει όπου ποτέ δεν έσπειρε. Τον κοινωνικό αυτόν τύπο τον χαρακτηρίζει κατά τον Σμιθ «απάνθρωπη αρπακτικότητα» και δεν θα πρέπει να είναι ηγεμόνας της ανθρωπότητας [5]. Όμως η αγοραζομένη ποσότητα που ταυτίζεται με το κόστος παραγωγής της, δηλαδή την αμοιβή της εργασίας, δεν αποτελεί στοιχείο της αξίας.

Ο Σμίθ θεώρησε ότι από την αξία που παράγει η εργασία προκύπτει ένα πλεόνασμα το οποίο κατανέμεται στο κέρδος και στη γαιοπρόσδο.

Η τιμή ισορροπίας είναι η φυσική τιμή την οποία διακρίνει από την αγοραία η οποία καθορίζεται από τις διαταραχές της προσφοράς και της ζήτησης. Μακροπρόθεσμα όμως η φυσική τιμή τείνει να επικρατήσει στο σύστημα και να επέλθει αρμονία.

Ντ. Ρικάρντο

Ο Ρικάρντο εμφανίζεται πιο σίγουρος για την αξία ενός εμπορεύματος που προέρχεται από την εργασία, από άλλους κλασικούς. « η αξία ενός εμπορεύματος ή η ποσότητα οποιοδήποτε άλλου εμπορεύματος με το οποίο θα ανταλλαγεί αυτό το εμπόρευμα, εξαρτάται από τη σχετική ποσότητα της εργασίας η οποία είναι αναγκαία για την παραγωγή του και όχι από τη μεγαλύτερη ή μικρότερη αμοιβή η οποία καταβάλλεται για αυτήν την εργασία» [6].

Για τον Ρικάρντο η χρησιμότητα ενός εμπορεύματος δεν είναι το μέτρο της ανταλλακτικής του αξίας. Διότι ένα εμπόρευμα που δεν είναι καθόλου χρήσιμο δεν αποκτά ανταλλακτική αξία. Τα εμπορεύματα λαμβάνουν ανταλλακτική αξία από δύο πηγές: από την σπανιότητα τους και από την ποσότητα εργασίας που είναι αναγκαία για την απόκτηση τους. Με άλλα λόγια υπάρχουν εμπορεύματα τα οποία όσο και αν αυξηθεί η ποσότητα εργασίας δεν είναι δυνατόν να επηρεάσει την αξία τους. Αυτή είναι απόλυτα ανεξάρτητη από την ποσότητα εργασίας. Αναφέρει τους πίνακες ζωγραφικής, σπάνια βιβλία ή κρασιά ορισμένης ποιότητας.

Ο Ρικάρντο έχει αποδώσει την αξία των αγαθών στην εργασία που δαπανήθηκε για την παραγωγή τους. Η ιδέα αυτή είναι γνωστή ως εργασιακή θεωρία της αξίας. Ο Σμιθ αντίθετα τη θεωρία αυτή την αποδέχτηκε ως ισχύουσα εν όλω μόνο για τις πρωτόγονες κοινωνίες.

Η εργασία αυτή είναι δύο ειδών. Η παρούσα εργασία που καταβάλλεται στη τρέχουσα παραγωγή εμπορευμάτων και η παρωχημένη εργασία που έχει ήδη καταβληθεί για την κατασκευή παγίου κεφαλαίου η οποία έμμεσα υπεισέρχεται στην παραγωγή επιδρώντας στην αξία του εμπορεύματος.

Για να ερμηνεύσει ο Ρικάρντο τις μεταβολές των σχετικών τιμών και αξιών μέσα στο χρόνο προσπάθησε να εισάγει ένα αμετάβλητο μέτρο της αξίας. Δια μέσου του πασίγνωστου παραδείγματος του ελαφιού και του σολομού κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ποσότητα εργασίας δεν μπορεί να ληφθεί ως σταθερό μέτρο της ανταλλακτικής αξίας γιατί και αυτή υπόκειται σε μεταβολές. Πιο κοντά στη σταθερότητα ο Ρικάρντο θεώρησε ότι βρίσκεται ο χρυσός. Άλλοτε πάλι το μέτρο αυτό όπως και ο Σμιθ το βρήκε στα σιτηρά.

Μια δεύτερη κατηγορία στην οποία η εργασία χάνει κάπως την ισχύ της στον καθορισμό των σχετικών αξιών και τιμών είναι ο ρόλος του κεφαλαίου.

Το κεφάλαιο, κυκλοφορούν και πάγιο, για να δημιουργηθεί χρειάζεται κάποιο χρονικό διάστημα άλλοτε μικρότερο και άλλοτε μεγαλύτερο. Και το προϊόν που παράχθηκε από τη χρήση του χρειάζεται και πάλι ένα χρονικό διάστημα για να χρησιμοποιηθεί. «Αυτό το γεγονός της χρησιμοποίησης κεφαλαίων άνισης διάρκειας επιβάλλει κατά τον Ρικάρντο σημαντική τροποποίηση της αρχής ότι η ποσότητα της εργασίας που δαπανήθηκε κατά την παραγωγή των αγαθών καθορίζει την σχετική τους αξία»[7]

Βλέπουμε ότι και ο Ρικάρντο δεν είναι απολύτως ικανοποιημένος από την εργασιακή θεωρία της αξίας και της μεταβολής των σχετικών αξιών και τιμών. «Η σχετική αξία των αγαθών καθορίζεται από δύο αιτίες αντί μία ήτοι, από την σχετική ποσότητα εργασίας που είναι αναγκαία για την παραγωγή των εν λόγω αγαθών και από το ποσό του κέρδους κατά το χρόνο που το κεφάλαιο μένει αδρανές και μέχρις ότου τα αγαθά εισαχθούν στην αγορά» [8].

Όμως στο τέλος πιστεύει ότι όλες οι μεγάλες μεταβολές που γνωρίζει η σχετική αξία των αγαθών οφείλονται στην ποσότητα εργασίας και μόνο μικρή συνδρομή σ' αυτήν έχει ο ρόλος του κεφαλαίου.

Ο Κ. Μαρξ

Ο Μαρξ ήταν αυτός που διόρθωσε τις αντιφάσεις του Σμιθ και Ρικάρντο και ολοκλήρωσε με επιστημονικό τρόπο τη θεωρία της αξίας από την οποία προκύπτει και ο νόμος της αξίας.

Ωστόσο στα νεανικά του χρόνια (1844) αντέκρουσε τη θεωρία της αξίας για να την αποδεχθεί αργότερα όπως αποκαλύπτεται στο βιβλίο του « Η αθλιότητα τη φιλοσοφίας» [9] .

Όπως είδαμε οι κλασικοί πίστευαν πως αξία παράγει η εργασία. Προσπάθησαν να αντιληφθούν πως μέσα από την ανταλλαγή των εμπορευμάτων είναι δυνατή η παραγωγή πλεονάσματος. Σύμφωνα με τον Μαρξ αυτό δεν κατέστη δυνατόν με ικανοποιητικό τρόπο.

1. 1.Ο Μαρξ κατόρθωσε να δώσει απάντηση στο πρόβλημα εισάγοντας νέες έννοιες στην ανάλυση. Την έννοια του εμπορεύματος, την έννοια της εργατικής δύναμης την οποία διαχώρισε από την εργασία, την έννοια της αφηρημένης εργασίας και την έννοια της υπεραξίας.
2. 2.Το εμπόρευμα έχει διττό χαρακτήρα. Από τη μία μεριά είναι μία αξία χρήσεως και από την άλλη περιέχει ανταλλακτική αξία. Ο χαρακτήρας αυτός φυσικά πηγάζει από το ότι είναι αποτέλεσμα εργασίας. Την αξία χρήσεως ο Μαρξ την συνδέει με την συγκεκριμένη εργασία που αποτυπώνεται στο παρόντα χρόνο στο εμπόρευμα ενώ την αφηρημένη εργασία (ή την κοινωνική) την θεωρεί ως τον παράγοντα που προσδίδει στο προϊόν αξία και τη θεωρεί κοινό μέτρο της αξίας. Ανταλλακτική αξία είναι γι' αυτόν η αναλογία αξιών στην οποία ανταλλάσσονται δύο εμπορεύματα. Η αφηρημένη εργασία αναπαριστά την κοινωνικά αναγκαία εργασία δηλαδή τη μέση εργασία που η κοινωνία είναι πρόθυμη να αποζημιώσει.

3. 3.Ο Μαρξ θεωρεί την εργατική δύναμη ως «το σύνολο των φυσικών και πνευματικών ικανοτήτων που υπάρχουν στο σώμα, στη ζωντανή προσωπικότητα ενός ανθρώπου και που τις βάζει σε κίνηση κάθε φορά που παράγει οποιουδήποτε είδους αξίες χρήσης» [10]. Για τον Μαρξ ο Σμιθ έχει μπερδέψει την εργασία με την εργατική δύναμη που μισθώνει ο κεφαλαιούχος στην παραγωγή. Και αφού το κάνει αυτό ταυτίζει το μισθό του εργάτη με την αξία της εργασίας που ενσωματώνεται στο εμπόρευμα. Κατά τον Μαρξ δεν ταυτίζεται η αξία του προϊόντος της εργασίας με τον μισθό που δίνεται για την εργατική δύναμη.

4. 4.Για τον Μαρξ το πλεόνασμα δεν παράγεται από την πράξη της ανταλλαγής, δηλαδή στη σφαίρα της κυκλοφορίας όπως πίστευαν οι κλασικοί και κυρίως ο Ρικάρντο, αλλά στη σφαίρα της παραγωγής.
5. 5.«Όπως η αξία κάθε άλλου εμπορεύματος και η αξία της εργατικής δύναμης καθορίζεται από το χρόνο εργασίας που είναι αναγκαίος για την παραγωγή και επομένως την αναπαραγωγή αυτού του είδους» Και λίγο παρακάτω: «η αξία της εργατικής δύναμης είναι η αξία των μέσων συντήρησης που είναι αναγκαία για την συντήρηση του κατόχου της» [11] . Όμως η εργατική δύναμη είναι ένας συντελεστής που παράγει άλλα αγαθά δηλαδή η αξία που παράγει η εργατική δύναμη είναι μεγαλύτερη από αυτήν που έχει

η ίδια. Και αυτό είναι εκείνο που για τον κεφαλαιούχο συνιστά την αξία χρήσης της εργατικής δύναμης.

6. 6.Η περισσότερη αξία που παράγει η εργατική δύναμη καλείται από τον Μαρξ υπεραξία. Αυτό είναι και το πλεόνασμα που δημιουργεί για τον κεφαλαιούχο νοουμένου ότι αυτός πληρώνει μόνο την αξία της εργατικής δύναμης δηλαδή την αξία των μέσων συντήρησης του ίδιου και της οικογενείας του. Αν για παράδειγμα το κόστος παραγωγής των αγαθών συντήρησης του εργάτη ισοδυναμεί με εργασία 5 ωρών και αυτός εργάζεται 10 ώρες, η αμοιβή του δεν αντιστοιχεί στις δέκα ώρες αλλά στις πέντε. Την αξία που παράγει τις άλλες πέντε ώρες απασχόλησης τις καρπώνεται ο κεφαλαιούχος. Αυτή είναι για τον Μαρξ η πηγή του πλεονάσματος η οποία μετατρέπεται κάτω από ορισμένους όρους σε ποσοστό κέρδους.

7. 7.Η εργασία η οποία ενσωματώνεται στα εμπορεύματα στη σφαίρα της παραγωγής είναι η πηγή των αξιών και για τον Μαρξ. Με την ανακάλυψη της έννοιας της υπεραξίας, της απλήρωτης εργασίας ολοκλήρωσε την εργασιακή θεωρία της αξίας.

Κουρματζής Θάνος

---

[1] Κ. Μάρξ, Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας (μετφ. Δούμα – Πουλιόπουλου, 1927, σελ. 64. Μνημονεύεται στο Ιστορία Οικονομικής Ανάλυσης του Ρ. Θεοχάρη.

[2] Ο πλούτος των Εθνών, Κεφ, 1, Εισαγωγή Επιμελητή σελ.14, εκδ. Ελληνικά Γράμματα.

[3] Ο πλούτος των Εθνών κεφ. 1 – Θεοχάρης , Ιστορία της οικονομικής αναλύσεως σελ, 167

[4] Θεοχάρης: Ιστορία της οικονομικής αναλύσεως, σελ. 168, εκδ. Παπαζήση.

[5] Heilbroner: Οι φιλόσοφοι του Οικονομικού χώρου, σελ. 93, εκδ. Κριτική.

[6] Ντ. Ρικάρντο / Κ. Μαρξ: Αξία και υπεραξία, σελ. 99 εκδ. Κριτική

[7] Θεοχάρης Ρ: Ιστορία της οικονομικής ανάλυσης, σελ. 198, εκδος. Παπαζήση.

[8] Επιστολή του Ρικάρντο στον Mc Culloch το 1820. Θεοχάρης ό.π. σελ. 199.

[9] Έρνεστ Μαντέλ: Γένεση και ανάπτυξη των οικονομικών θεωριών του Μάρξ (1843-1863) σελ. 42, εκδ. Ζαχαρόπουλος.

[10] Κ Μαρξ: Το Κεφάλαιο, τόμος 1, σελ. 180, εκδ. Σύγχρονη εποχή.

[11] Ο.π: σελ. 183,